

ALFÖLD.

A „VIDÉK” SZOCIOLOGIÁJA. *)

Mint a Magyar Társadalomtudományi Társulat elnöke elsősorban köszönetet mondok a szegedi egyetemnek, hogy meghívásával módot nyújtott nékem — ha mindjárt egy-két napról van is szó — a hazatérésre. Mert az ember ott van otthon, ahol azokkal van együtt, kikkel életének legjelentősebb részét töltötte el. Én pedig — a család szűkebb körétől eltekintve — a kolozsvári, majd szegedi tanárokat tekinthetem legiőbb életemlékeim osztályrészeseseinek. Az ő társaságukban kezdtem meg — még Magyarország boldog korában — egyetemi tanárságomat; vesztett csata után velük együtt sirattam meg azt a zászlót, amely magyar kultúránk erdélyi jelvénye volt, s melyet a kulturátlan, de szerencsés ellenségnek voltunk kénytelenek átengedni; az ő körükben ettem a kivertség kenyerét, s helyezkedtem el utóbb Szegeden, az új otthonban, melynek derék vezetői kezdettől fogva annyira értettek ahhoz, hogy a „jövevények”-ben a múlt szenvedések sajnó-fájdalmát a szíves fogadtatás örömeivel enyhítsék.

De a szubjektív mozzanatoktól eltekintve mai összejövetelünknek örvendestek tárgyi okai is vannak. Nem véletlennek dolga az, hogy midőn a Magyar Társadalomtudományi Társulat a maga elé tűzött eszmék ismertetése és terjesztése céljából a vidékre gondolt, mindenek előtt Szeged jutott az eszébe. Szeged bizonyára nem a legrégibb múlttal rendelkező vidéki kultúrhelyünk; itt az Alföldön Debreczen egy ősbib, kialakultabb, bár zártabbkörű műveltségnek a letéteményese; de viszont az új egyetemek által képviselt szellemnek befogadására mintha Szeged mutatná a legnagyobb készséget és így mintha joggal e helyhez fűzhetnénk a jövő fejlődés tekintetében a legnagyobb reményeket. És ennek a fejlődési lehetőségnek horderejét különösen akkor fogjuk kellő módon értékelni, ha világosan látjuk, hogy a középpontnak, a fővárosnak és a vidéknek kölcsönös viszonya a csonkává tett Magyarországból műveltségi szempontból is teljesen megváltozott.

Nagymagyarország szükségkép, földrajzi helyzetétől meghatározottan centralizáló politikát folytatott. Erre utalt már a nemzetiségi kérdés is. Arról volt szó: az idegen fajú és nyelvű perifériákat a nagy távolság ellenére is szorosabb kapcsolatba hozni a középponttal az egységes közigazgatást alátámasztó anyagi és kulturális érdekelttség által. A kívánt eredmény nem is maradt el: a mindenkor renitens oláh nemzetiségtől eltekintve, Budapest az egész ország erőforrásaiból mindent magába szítt, ami egy állami nagyterület fővárosát anyagi és szellemi javakban gazdaggá, népessé, forgalmassá teheti.

Azóta a politikai ténkép — sajnos — megváltozott, s vele együtt változtak meg a bennünket most érdeklő viszonyok és feladatok is. Megszűnt a fővárosnak külön rendeltetése a nemzetiségek békés asszimilációjára, s ezzel egyúttal azon jogigényei is megszűntek, amelyeket ez alapon a maga kivételes prosperációja végett támasztott. Viszont előtérbe lépett — már csak mint e negatívum következménye is — az a sürgős feladat, hogy az addig túlon túl elhanyagolt és immár tisztára magyar vidéket fokozott figyelmünkre méltassuk. Mint ahogy még a legnagyobb baj is ritkán jelentkezik némi előny nélkül: most végre rácszméltünk saját fajunk gondozására. Helyenkint és vidékenkint módosuló célkitűzéseket és eszközöket kíván ez a faji politika, mert maga a fajta is helyenkint és vidékenkint:

*) Előadás a szegedi egyetem aulájában 1927. évi május 26.-án.

módosul. De végső célként immár az a magyar glóbusz lebeg szemeink előtt, amely a külön ápolt és kiművelt magyar fajtársrészeket oly módon foglalja össze egységbe, amiként földgömbünk különböző népeit az egész emberiség.

A mi tudományunkat, a szociológiát, kettős szempontból érdekli a vidék. Először azon elkülönülések szempontjából, amelyek az egyes helyi társas állapotokat jellemzik és a többtől megkülönböztetik. Imént hoztam szóba a magyar faj variációit. Nos, a magyar szociográfiának azt az alapvető segédtudományát, mely ezekkel foglalkozik, a magyar antropológiát, csak oly módon lehet majd megteremteni, ha előbb a szükséges testméréseket vidékek szerint elvégezték, s az így nyert adatokat a történeti: a településre és a keveredésre vonatkozó ismeretekkel kapcsolatba hozták. Már közvetlenül a szociológus figyelmét hívja fel — itt Szegeden a legnagyobb fontosságú realitás erejével — az alföldi tanyai élet. Szociális politikánk — közigazgatási ágazatában ép úgy, mint a tanügyében — ép most kezd e kérdéssel behatóbban foglalkozni. De azért — tudtommal — még mindig nem áll egy olyan összegű monografia a rendelkezésünkre, amely a magyar településnek e rendkívül érdekes módját összes történeti feltételeiben és társas következményeiben elméleti módra tárná elénk.

Ami a vidéket a szociológia szemében másodsorban teszi tanulságossá, az az a körülmény, hogy a vidék kisebb méretek között, egyszerűbb formában, de ép ezért sokszor jobban megfigyelhető módon tünteti fel ugyanazt a társas jelenséget, melyet a nagyváros feltüntet. Az élet alapjellegében mindenütt egy, mert — akárcsak mint Leibniz monasza — legegyszerűbb megnyilatkozásaiban is az egészet fejezi ki. De a közös alapformák és — sajátságok mégis változtatásan minősülni és komplikálódni fognak a helyi tényezők és a kulturális fejlődésnek fokozatai szerint. A legszövevényesebb formákat mindenkor a nagyváros fogja bemutatni; mert az adott életviszonyok legmagasabb teljesítményét képviseli és mert kondenzált emberiforgatagában a legfelsőbb mértékig meríti ki a társas kapcsolatok és érintkezések lehetőségeit. Ezzel szemben a vidék egyszerűbb, kevésbé szövevényes, de mindez okból alapindítékaiban jobban megérthető állapotokkal szolgál a társadalom kutatójának. A statisztikai módszert szűkebb körben, de finomabb részletezésig és motívumkeresésig lehet alkalmazni a vidéki, mintsem a nagyvárosi élet magyarázatára, legyen bár szó a foglalkozások eltolódásairól, a családi élet erkölcséről vagy a mozi hatásáról. A vidék mintegy az experimentum területe a szociológus számára; itt is — de szándék nélküli közvetlenséggel — ki vannak zárva olyan tényezők, melyek zavarólag befolyásolnák az alaptünemény vizsgálatát.

Csak nagy vonásokban mutathattam rá a vidéknek szociológiai feladataira, amivel egyúttal a vidéki szociológusnak hivatására is rámutattam. Egy általános társadalomban bizonyára nem az összes képzelhető szociográfiák eredményeként alakul ki; de viszont a hely és idő módosulásaival beszámoló ilyen szociográfiákra a legáltalánosabb társadalomban is rászorul, ha nem akar az emberi elme önkényes játékaának megmaradni. Amennyire társulatunk szegedi tagjait ismerem, biztosan számítok arra, hogy részükről a társadalom-bölcsészet nagy kérdésein kívül a szegedi társadalom speciális kérdései sem maradnak majd beható tanulmányozás és feldolgozás híján; hogy a *magyar szociográfia* irodalmában mindenkor kiváló hely fogja majd a szegedi szociográfiát megilletni. E várakozás reményében nyitom meg a Magyar Társadalomtudományi Társulat szegedi vándorülését.

(Szeged 1927 máj. 26.)

Horváth Gyula.